

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

КУРБЕТ ОЛЕКСАНДРА ПЕТРІВНА

УДК 330.83(477-25)''18/19''(043.3)

**ФОРМУВАННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ
ЗАСАД КИЇВСЬКОЇ ПОЛІТЕКОНОМІЧНОЇ ШКОЛИ
(друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)**

Спеціальність 08.00.01 – Економічна теорія та історія економічної думки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії та теорії господарства ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Фещенко Валентина Михайлівна,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
професор кафедри історії та теорії господарства

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Леоненко Петро Михайлович,
Державна навчально-наукова установа
«Академія фінансового управління»
Міністерства освіти і науки України (м. Київ),
віце-президент

кандидат економічних наук, доцент
Ущатовський Юрій Володимирович,
Житомирський державний технологічний університет,
доцент кафедри економіки та підприємництва

Захист відбудеться « 6 » червня 2017 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.01 ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03057, м. Київ, просп. Перемоги, 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03113, м. Київ, Дегтярівська, 49-Г, ауд. 601.

Автореферат розісланий « 5 » травня 2017 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук, доцент**

Л.М. Ємельяненко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В історії економічної думки період другої половини XIX – початку XX ст. є важливим з огляду на зміну вектора розвитку економічної науки, становлення нових методологічних підходів до аналізу економічних процесів, формування нових теоретичних концепцій тощо. На зміну класичній школі політичної економії прийшли альтернативні напрями економічної думки, такі як німецька історична школа, марксизм, маржиналізм та неокласика. У вітчизняній економічній науці поява нових ідей в економічних дослідженнях проявилась, зокрема, у становленні Київської політекономічної школи. Її виникнення дослідники пов'язують із адекватною відповіддю українських вчених на кризу класичної політичної економії, про яку писали Г. Симоненко, А. Миклашевський, С. Булгаков та ін.

Актуальність аналізу формування та еволюції теоретико-методологічних засад Київської політекономічної школи зумовлена не лише прогресивністю поглядів вчених-економістів, які сприймали новаторські ідеї в галузі економічної теорії, зокрема: граничний аналіз, увага до соціальних проблем та місця людини у виробничому процесі, залучення до методології економічного аналізу позаекономічних чинників, але й важливим значенням доробку українських вчених щодо висвітлення проблем господарського розвитку України в період становлення ринкового господарства та можливістю творчого використання цих напрацювань у сучасних процесах ринкового реформування вітчизняної економіки. Представники досліджуваної школи, увібравши в себе окремі риси класичної політичної економії, німецької історичної школи та маржиналізму, суттєво збагатили методологічний інструментарій економічного аналізу, всебічно розкрили процес становлення капіталістичних ринкових відносин, їхні праці стали вагомим надбанням не лише в українській, але і в світовій економічній думці (М. Бунге, Є. Слуцький, О. Білімович та ін.).

Київська політекономічна школа, представлена провідними київськими вченими на чолі з М. Бунге, отримала досить широке відображення в сучасній науковій літературі. Фундамент цих напрацювань заклали визнані вітчизняні дослідники Р. Васильєва, Л. Горкіна, С. Злупко, Л. Корнійчук, Е. Лортікян, Є. Шаблій. Їхні ідеї отримали розвиток у дослідженнях С. Антонюка, В. Базилевича, Л. Вернигори, Т. Гайдай, І. Головатої, Н. Гражевської, В. Кудлака, О. Кудласевич, Р. Кутузова, П. Леоненка, А. Маслової, І. Мордас, В. Небрат, О. Сайкевича, А. Соломахи, Н. Супрун, Я. Талали, Ю. Ущатовського, В. Фещенко, В. Федосова, П. Юхименка та ін. Дослідженням питань методології даної наукової школи займалися також представники української діаспори та зарубіжні вчені: В. Голубничий, І.-С. Коропецький, В. Автономов, А. Анікін, В. Барнетт, О. Дубянський, Ю. Єгоров, О. Іншаков, А. Лушніков, М. Лушнікова, Н. Макашева, А. Мухін, В. Павлов, М. Покідченко, В. Степанов, Й. Цвайнерт, Й. Шумпетер та ін.

Попри значне зацікавлення наукової спільноти науковою спадщиною київських вчених та включення Київської політекономічної школи до програм

історико-економічних дисциплін, наукові досягнення останньої як цілісного явища до сьогодні ще не стали предметом спеціальних наукових досліджень, а феномен появи школи не отримав ґрунтового висвітлення. Недостатню розробленість проблематики засвідчує також відсутність у науковій спільноті однастайності щодо розуміння вихідних методологічних позицій школи. Застосування у сучасних розвідках переважно персоніфікованого підходу до економічних досліджень не відображає наукових здобутків Київської політекономічної школи загалом та значно звужує межі сучасних історико-економічних досліджень вказаного періоду.

Вищезазначене актуалізує потребу комплексного аналізу теоретико-методологічних засад Київської політекономічної школи, яка започаткувала важливий етап у розвитку української економічної думки, що потребує системного вивчення із урахуванням досягнень економічної науки та сучасного методологічного інструментарію.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у відповідності до планів науково-дослідних робіт кафедри історії та теорії господарства ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за темами: «Господарська система та її відображення в економічній думці: еволюційно-інституціональний аналіз» (номер державної реєстрації 0110U000471); «Світова економічна думка про еволюцію господарських систем: цивілізаційний підхід» (номер державної реєстрації 0115U003029). В межах зазначених тем автором здійснено аналіз наукових праць представників Київської політекономічної школи на предмет виявлення ключових теоретико-методологічних засад, якими вони послуговувалися у своїх дослідженнях і завдяки яким дана школа була визнана вітчизняною та світовою науковою спільнотою.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є дослідження ключових теоретико-методологічних постулатів Київської політекономічної школи в контексті їхнього формування та еволюції і відображення на цій основі поглядів її представників на процеси ринкової трансформації вітчизняного господарства.

Для реалізації поставленої мети у роботі поставлено і вирішено такі завдання:

- визначено та обґрунтовано концептуальні засади дослідження проблеми становлення та еволюції методології Київської політекономічної школи;
- ідентифіковано Київську політекономічну школу за основними рисами притаманними «науковій школі»;
- розкрито стан вивчення проблеми в сучасній економічній літературі;
- досліджено еволюцію теоретико-методологічних засад Київської політекономічної школи крізь призму висвітлення її представниками ключових проблем економічного розвитку країни в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.;

- проаналізовано внесок київських вчених у розробку теорії цінності;
- розкрито соціальну спрямованість праць представників Київської політекономічної школи та досліджено процес зародження інституціональних підходів у її методології;
- висвітлено та оцінено практичний аспект напрацювань Київської політекономічної школи (проблеми антитрестівського законодавства, митного регулювання) та визначено їхній вплив на урядову політику Російської імперії;
- розкрито новаторські підходи київських вчених до розуміння ролі інфраструктури у розвитку ринкового господарства;
- досліджено розуміння місця та ролі держави в регулюванні ринкової економічної системи у концепціях представників Київської політекономічної школи;
- визначено місце Київської політекономічної школи в українській економічній думці другої половини XIX – початку XX ст. та значення теоретичних розробок її представників для сучасних економічних досліджень.

Об'єктом дослідження є українська економічна думка другої половини XIX – початку XX ст. в межах основних теоретичних течій і наукових шкіл, наукові праці та результати досліджень представників Київської політекономічної школи.

Предмет дослідження – становлення та еволюція теоретико-методологічних засад Київської політекономічної школи.

Методи дослідження. Методологія дослідження ґрунтується на застосуванні цивілізаційної парадигми суспільствознавства, основні підходи та принципи якої надали можливість реалізувати засади комплексного системного аналізу проблем формування та еволюції методології Київської політекономічної школи як цілісного утворення.

Досягнення поставленої мети та виконання основних завдань дисертаційної роботи здійснено на основі використання комплексу наукових методів історико-економічного пізнання: методу класифікації та систематизації – для аналізу сучасної економічної літератури стосовно досліджень методологічних особливостей Київської політекономічної школи; історико-генетичного методу – для аналізу зародження та розвитку Київської політекономічної школи на основі критичного вивчення праць її представників; методу компаративістики – для співставлення та порівняння концептуальних засад економічних досліджень київських вчених та представників різних наукових шкіл та напрямів світової економічної думки; поєднання історичного та логічного методів – для аналізу поглядів представників Київської політекономічної школи на стан та перспективи розвитку вітчизняного господарства досліджуваного періоду на ринкових засадах; методу сходження від абстрактного до конкретного – при аналізі відповідності теоретичних розробок Київської політекономічної школи господарській практиці; візуально-графічного методу – для наочної

демонстрації статистичного матеріалу, який відображає історичний фон другої половини XIX – початку XX ст. та підкріплює висновки київських вчених, зокрема стосовно необхідності послаблення протекціоністських методів митної політики, важливого значення інфраструктури для розвитку промислового підприємництва та господарства країни загалом; методу узагальнення – для формулювання висновків по кожному розділу та по роботі в цілому.

Інформаційною базою дослідження стали наукові та науково-публіцистичні праці представників Київської політекономічної школи (М. Бунге, А. Антоновича, О. Білімовича, Р. Орженцького, Д. Піхна, Є. Слуцького та М. Цитовича), їхніх сучасників (зокрема І. Вернадського, К. Воблого, В. Железна, М. Птухи, М. Соболева, І. Туган-Барановського, Г. Цехановецького, І. Янжула та ін.), а також сучасні дослідження вітчизняних та зарубіжних істориків економічної думки.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є однією з перших праць в історико-економічній науці, в якій проблема формування та еволюції теоретико-методологічних засад Київської політекономічної школи була визначена предметом спеціального наукового аналізу. У процесі здійсненого автором дослідження було одержано результати, що характеризуються науковою новизною і виносяться на захист:

вперше:

- на теоретичному підґрунті цивілізаційної парадигми суспільствознавства здійснено цілісне дослідження формування та еволюції методологічних засад Київської політекономічної школи у контексті розвитку основних течій світової економічної думки другої половини XIX – початку XX ст. та обґрунтовано систему наукових поглядів Київської політекономічної школи як спільноти вчених-економістів, об'єднаних світоглядними, духовно-культурними та моральними позиціями, яка у своїх методологічних підходах до економічних досліджень вирізнялась: критичним сприйняттям здобутків класичної школи політичної економії та німецької історичної школи, прагненням синтезувати трудову теорію цінності з теорією граничної корисності, соціальною спрямованістю наукових праць та залученням до економічного аналізу чинників соціального, правового, ментального та морально-етичного характеру;

удосконалено:

- методологічні підходи до ідентифікації Київської політекономічної школи як школи наукової за наступними ознаками: наявність лідера та двох поколінь його учнів і послідовників, географічний принцип виникнення, спільність вихідних теоретико-методологічних засад дослідження, розробка та викладання авторських навчальних курсів з політичної економії, висока кваліфікація засновника та представників, науковий авторитет та значущість отриманих результатів;

- інтегральний підхід до аналізу методології Київської політекономічної школи на основі: а) компромісної комбінації принципів релятивізму та

абсолютизму, з метою адекватного розкриття внеску київських вчених в економічну науку та практику другої половини ХІХ – початку ХХ ст. і значення їхніх напрацювань для сучасних досліджень; б) цивілізаційної парадигми та системного підходу, що дало можливість розглянути дану школу як важливу складову вітчизняної та світової економічної думки; в) проблемного підходу, з метою розкриття наукового доробку школи загалом, в контексті спадкоємності та наступності української економічної думки досліджуваного періоду;

отримало подальший розвиток:

- положення про дискретний характер зацікавленості економічної науки власною історією як усвідомлення необхідності переосмислення теоретичних напрацювань минулого, зокрема вітчизняної економічної думки другої половини ХІХ – початку ХХ ст. та місця в ній Київської політекономічної школи;

- аргументація впливу Київської політекономічної школи на розвиток вітчизняної економічної думки, в частині: зародження підходів інституціонального аналізу, в тому числі шляхом залучення правових, психологічних, морально-етичних чинників економічних досліджень; відображення важливості соціальних аспектів економічного аналізу та реалізації практичної спрямованості наукових розробок при формулюванні перспективних пропозицій до економічної політики щодо посилення соціальної спрямованості фабричного законодавства, податкової політики, тарифного регулювання залізничних перевезень тощо;

- науковий підхід представників Київської політекономічної школи до обґрунтування переваг участі держави у регулюванні ринкової економіки (доцільність, межі регулюючого впливу, акцент на важливості соціальної політики держави) шляхом логічного поєднання переваг ринкових методів та державних регулюючих дій;

- науковий інструментарій обґрунтування провідної ролі інфраструктури у процесі становлення ринкового господарства, зокрема на прикладі залізниць як одного із найбільш прогресивних видів транспорту досліджуваного періоду, розвиток якого, у поєднанні з ключовими перевагами шляхів сполучення (швидкість, регулярність, безпека, дешевизна), здійснював вплив на всі складові господарської системи: економічну, політичну, соціальну та духовно-культурну; обґрунтовано висновок про необхідність системного удосконалення всієї мережі шляхів сполучення для більш ефективної господарської діяльності та ключової ролі держави у цьому процесі.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та висновки дисертаційної роботи можуть бути використані як підґрунтя для подальшого аналізу наукового доробку представників Київської політекономічної школи, а також у навчальному процесі – для більш глибокого висвітлення наукової спадщини вчених даної школи, особливо в галузі методології економічних досліджень.

Теоретичні напрацювання дисертанта використовуються в навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при підготовці та викладанні лекцій і проведенні семінарських занять з дисципліни «Історія економічної думки» зокрема, з висвітлення теми «Економічна думка України» (довідка про впровадження від 23.06.2015 року). Деякі результати дослідження були використані при викладанні курсу «Історія економічних вчень» в темі «Економічна думка в Україні та Росії в XIX – початку XX ст.» Національним університетом «Києво-Могилянська академія» (довідка про впровадження № 12/1606 від 26.10.2015 року) та Академією праці, соціальних відносин і туризму при розробці та викладанні студентам лекційних курсів та проведенні семінарських занять з дисциплін «Основи економічних теорій» та «Історія економіки та економічної думки» (довідка про впровадження № 01/02-329 від 30.10.2015 року).

Результати дисертаційної роботи автора було використано відділом економічної історії ДУ «Інститут економіки та прогнозування» при виконанні науково-дослідної роботи відомчої тематики «Історія підприємництва в Україні», № ДР 0113U005591, в частині обґрунтування ролі представників Київської політекономічної школи та значення їхніх напрацювань щодо впливу ендогенних та екзогенних факторів на розвиток підприємництва, механізмів і засобів державного втручання в економіку, розвитку фінансової та транспортної інфраструктури, зміни законодавства та досконалості правових норм як наукового підґрунтя розроблення державних заходів стимулювання розвитку промислового підприємництва та регулювання соціальних відносин (довідка про впровадження № 135-15/678 від 28.12.2016 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеним, одноосібно виконаним науковим дослідженням. Усі висновки та наукові положення дисертаційної роботи, які винесені на захист, одержані автором самостійно та висвітлені в опублікованих працях.

Апробація результатів дисертації. Основні результати наукового дослідження обговорювались та отримали позитивну оцінку на методичних та методологічних семінарах кафедри історії та теорії господарства ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», а також були апробовані на трьох круглих столах та чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна економічна теорія та цивілізаційні чинники економічного розвитку» (15–16 травня 2014 року, м. Київ); Круглий стіл «Історико-економічні науки: Проблеми розвитку та викладання. До 90-ї річниці від дня народження проф. Л.Я. Корнійчук» (6 листопада 2014 року, м. Київ); Міжнародна науково-практична конференція «Економічна теорія: еволюція парадигми та революційні гіпотези» (27–28 березня 2015 року, м. Київ); Міжнародна науково-практична конференція «Модернізація та суспільний розвиток національної економіки» (18–19 вересня 2015 року, м. Одеса); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні наукові

дослідження та розробки: теоретична цінність та практичні результати» (15–18 березня 2016 року, м. Братислава, Словаччина); Всеукраїнський Круглий стіл «Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку» (10 листопада 2016 року, м. Київ); Круглий стіл «Підприємництво як рушійна сила суспільного прогресу» (1 грудня 2016 року, м. Київ).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи автором було опубліковано 12 наукових праць загальним обсягом 3,9 друк. арк., з них 4 статті – у наукових фахових виданнях України, 2 – у наукових фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз, 6 – матеріали і тези конференцій та круглих столів.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Зміст дисертації викладено на 159 сторінках. Робота містить 4 таблиці на 3 сторінках, 9 рисунків на 3 сторінках, 4 додатки на 8 сторінках. Список використаних джерел налічує 260 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, сформульовано мету, завдання, предмет, об'єкт та методологію дослідження, визначено зв'язок з науковими програмами, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, представлено інформацію щодо апробації результатів проведеного дослідження та публікацій.

У розділі 1 «Методологія дослідження та стан сучасного вивчення наукової спадщини представників Київської політекономічної школи» розкрито концептуальні підходи до дослідження теоретико-методологічних засад Київської політекономічної школи, здійснено її ідентифікацію як школи наукової та визначено її основні ознаки, проаналізовано сучасний стан наукової розробки проблеми.

В дисертації застосування принципів цивілізаційної парадигми суспільствознавства та системного підходу дало автору змогу: здійснити комплексний аналіз наукового доробку Київської політекономічної школи; визначити останню як спільноту вчених-економістів, об'єднаних спільними світоглядними, культурними та моральними позиціями; окреслити хронологічні межі існування даної школи – від 1870 р., коли було опубліковано працю М. Бунге «Основания политической экономии», до 1917 р., часу, коли відбулася зміна політичного устрою та утвердження командно-адміністративної системи господарства, що унеможливило існування Київської політекономічної школи як цілісного утворення тощо.

Дисертантом встановлено, що в сучасній науковій літературі зустрічається низка подібних назв спільноти вчених-економістів, які, спростувавши підходи класичного аналізу та суттєво розширивши методологію економічних досліджень (граничний аналіз, елементи інституціоналізму тощо), вивчали актуальні проблеми розвитку ринкової економічної системи. Серед них: Київська політекономічна школа, Київська

реально-психологічна школа в політичній економії, Київська школа економістів, Українська економічна школа маржиналізму тощо. Акцент на політекономічній тематиці – вивченні проблем становлення ринкового господарства – у наукових працях групи київських вчених дав дисертанту можливість визначити їх саме як Київську політекономічну школу, а також охарактеризувати останню як наукову школу на підставі наступних ознак: наявність лідера наукової школи – М. Бунге; наявність двох поколінь учнів та послідовників, які поширюють прогресивні ідеї наукового лідера: Д. Піхно, А. Антонович, М. Цитович, Р. Орженцький, О. Білімович, Є. Слущкий; географічний принцип виникнення – дана школа сформувалася на базі університету Святого Володимира у Києві і продовжила свою діяльність у Новоросійському університеті, Київському комерційному інституті та інших вищих закладах освіти; спільність теоретико-методологічних засад досліджень та принципів підходу до вирішення наукових проблем – об'єднуючою ідейною лінією представників Київської політекономічної школи був відхід від трудової теорії цінності та розробка примирювальної теорії цінності, а також те, що науковці означеної школи поставили в центр своїх досліджень людину з її реальними потребами та проблемами, залучаючи до економічного аналізу психологічні, етичні та правові моменти; розробка та викладання авторських навчальних курсів з політичної економії; висока кваліфікація, науковий авторитет та значущість отриманих результатів – засвідчені здобутими науковими ступенями, високими державними посадами (М. Бунге, Д. Піхно та А. Антонович), реалізацією теоретичних напрацювань представників Київської політекономічної школи в урядовій політиці Російської імперії, зокрема реформаторська діяльність М. Бунге, участь Д. Піхна у підготовці процедури викупу залізниць державою тощо.

Доведено, що становлення та розвиток методології Київської політекономічної школи відбувалися в єдиному руслі із ключовими напрямами вітчизняної та світової економічної думки другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Школа відповідала на виклики часу, сприймаючи основні положення даних напрямів, критично аналізуючи їх, та виокремлюючи елементи методології західних вчених-економістів, які застосовувала у своїх теоретичних розробках.

На основі комплексного аналізу сучасної наукової літератури дисертантом систематизовано низку підходів до вивчення напрацювань київських вчених, зокрема: політекономічний (В. Базилевич, С. Злупко, Л. Корнійчук, П. Леоненко, Ю. Ущаровський, В. Фещенко та ін.), фінансовий (С. Бойко, В. Небрат, В. Федосов, П. Юхименко та ін.), управлінський (Р. Кутузов, П. Леоненко, Г. Ціх та ін.), правовий (А. Соломаха, А. Лушніков, М. Лушнікова та ін.) тощо. Значну увагу дослідники звертають на інституційні (Т. Гайдай, А. Маслов, Ю. Ущаровський та ін.) та соціальні (В. Кудлак, О. Кудласевич та ін.) складові розробок представників Київської політекономічної школи. Разом з тим, залишається широке поле для нових досліджень, зокрема для системного аналізу Київської політекономічної школи як цілісного утворення, становлення та розвитку її теоретико-

методологічних засад, впливу на подальший розвиток української економічної думки та місця в розвитку світової економічної думки.

У розділі 2 «Еволюція теоретико-методологічних підходів Київської політекономічної школи крізь призму формування нового інструментарію економічної науки» відображено розвиток поглядів київських вчених-економістів на питання теорії цінності, формування соціального та зародження інституціонального підходів до економічного дослідження.

Дисертантом обґрунтовано, що одна з ключових особливостей Київської політекономічної школи, яка вирізняє її з-поміж інших шкіл економічної думки, полягає в тому, що погляди її представників на методологію економічного дослідження мали еволюційний характер. Зокрема ліберальні погляди М. Бунге, чітко виражені у його ранніх працях (до 1970 р.), еволюціонували до усвідомлення ним та його учнями необхідності державних регулюючих дій для ефективної розбудови ринкового господарства. Вчені позитивно реагували на зміни в економічній теорії Заходу та сприймали її досягнення, що проявилось у підтримці та подальших розробках теорії граничної корисності, залученні математичного апарату до розробки економічної проблематики (О. Білімович, Є. Слуцький). При цьому, незмінною для всіх без виключення представників даної школи залишалась традиція, закладена її попередником І. Вернадським, який своїм прагненням узгодити теорію цінності з теорією потреб, в центр економічного дослідження поставив людину.

Встановлено, що представники Київської політекономічної школи у своїх наукових працях значну увагу приділяли розробкам теорії цінності, яка є одним із індикаторів приналежності вчених-економістів до того чи іншого напрямку економічної думки. М. Бунге, підтримував психологічні засади теорії цінності, Д. Піхно заклав основи впровадження математичних методів і моделювання в дослідження теорії цінності. А. Антонович присвятив даній проблематиці магістерську дисертацію та більш ґрунтовно розвинув свою теорію у праці «Курс политической экономии», в якій на основі динамічного закону визначив вплив факторів виробництва на ціноутворення.

В роботі показано, що подальший розвиток теорії цінності представниками Київської політекономічної школи проявився у більшій прихильності до залучення граничного аналізу. Р. Орженцький прагнув вдосконалити механізм визначення кількісної величини цінності відкриттям основних її законів, які базувалися на суб'єктивній оцінці блага індивідом. Здобуток вченого полягає у об'єднанні математичних методів дослідження з психологічною теорією цінності, з метою подолання обмеженості її теоретичних підходів. Вбачаючи неможливість як теоретичного, так і практичного вимірювання інтенсивності потреб, корисності та суб'єктивної цінності благ, О. Білімович запропонував доповнити поняття суб'єктивної цінності поняттями ціни та об'єктивної цінності. Найбільший крок у напрямі поєднання психологічного та математичного напрямку зробив Є. Слуцький. Вчений вдало застосував математичний апарат для дослідження зміни попиту

в залежності від зміни величини бюджету споживача і цін та проаналізував функцію корисності, яка базується на вивченні комбінації благ.

Дисертант дійшов висновку, що здобутки Київської політекономічної школи, зокрема стосовно розробок теорії цінності, вивели українську економічну думку на світовий рівень. Дана школа вчасно відповіла на виклики часу, що пов'язано з методологічними пошуками її представників. Від суб'єктивно-психологічних поглядів на теорію цінності вони перейшли до усвідомлення необхідності залучення також і соціальних факторів. Відмітною рисою школи, яку дослідники виокремлюють як її головну об'єднуючу ознаку, став відхід від трудової теорії цінності та доповнення їхніх розробок маржинальними аспектами. Завдяки цим напрацюванням вчені впритул наблизились до розробки примирювальної (синтетичної) теорії цінності, яку, одночасно з А. Маршаллом, здійснив М. Туган-Барановський.

Встановлено, що промисловий переворот та ринкові реформи другої половини XIX ст. істотно вплинули на суспільно-економічні відносини та спричинили зміни у соціальній структурі населення: з'явилися нові соціальні класи (фабрикантів-підприємців і робітничого пролетаріату), відбувався активний процес урбанізації (зростання міст та частки міського населення в загальній його кількості), загострювалися соціально-економічні суперечності між основними класами суспільства. Це зумовило зосередження уваги наукової спільноти на розробках практичних питань, що мали соціальне значення. Основні напрацювання соціального характеру представників Київської політекономічної школи були направлені на розробку робочого питання (соціального захисту працівників, унормування робочого часу, особливо для підлітків та жінок, запровадження страхування робітників тощо), регулювання залізничних тарифів, податкової політики (спрямованої на розширення бази оподаткування та встановлення ринкових принципів фіскальної політики держави), соціальних підходів до проблем ціноутворення та розподілу.

Визначено, що формування соціальних основ економічного дослідження, розширення методологічної бази шляхом застосування принципів історизму та еволюціонізму, залучення до економічної методології правових, психологічних та морально-етичних елементів у сукупності із визнанням необхідності регулюючих дій держави у процесі ринкових трансформацій були ознаками зародження інституціональних основ економічного аналізу в українській економічній думці. Доведено, що така зміна методологічного інструментарію економічної науки відбувалася одночасно із аналогічними процесами на Заході, наблизивши вітчизняну економічну думку, в авангарді якої знаходилась Київська політекономічна школа, до світового рівня ще на рубежі XIX – XX ст.

Розділ 3 «Реалізація методологічних підходів Київської політекономічної школи у дослідженні актуальних проблем господарського розвитку» присвячено аналізу напрацювань київських вчених, які мали практичний характер (дослідження митної політики, проблема регулювання діяльності монополій, розвиток інфраструктури як

одного з ключових чинників розвитку господарства на ринкових засадах, на прикладі залізничного виду транспорту), а також розкриттю світового значення їхнього науково-практичного доробку.

Встановлено, що в результаті розвитку промисловості в середині XIX ст. постало питання про ефективне державне регулювання економіки, яке б сприяло господарському поступу на ринкових засадах. Проблема створення інституційних умов для розвитку підприємництва, що полягала у відповідному організаційно-законодавчому забезпеченні, цінovій та митній політиці, фабричному та антитрестівському законодавстві тощо, знайшла своє відображення у працях українських вчених. Щодо зазначених питань представники Київської політекономічної школи посідали проміжну позицію між прихильниками безпосередньої участі уряду в економічній життєдіяльності народу та тими, хто заперечував корисність втручання уряду. Згідно з цією позицією розвиток економіки на ринкових засадах полягав у необхідності поєднання можливостей ринкового механізму та державних регулюючих дій (табл. 1).

Таблиця 1.

**Напрями оцінки ролі держави у вітчизняній економічній думці
другої половини XIX – початку XX ст. та їхні ідейні витоки***

Напрями	Представники	Ідейні витоки
Захисники нерегульованого товарно-господарського ладу	І. Вернадський, Т. Степанов, М. Бунге (на ранньому етапі наукової діяльності)	Класична політична економія
Прихильники сильної, постійно зростаючої ролі держави	П. Мігулін	Історична школа
	М. Зібер	Марксизм
Прихильники ринкового господарства, які виступали за поєднання можливостей ринкового механізму та державних регулюючих дій	М. Бунге, О. Білімович, К. Воблій, В. Железнов, В. Левитський, О. Миклашевський, Д. Піхно, М. Соболев, М. Туган-Барановський, П. Фомін, Г. Цехановецький	Історична школа, Класична політична економія

*Джерело: розроблено автором

В роботі зазначено, що, досліджуючи монополії, представники Київської політекономічної школи робили наголос на тому, що ці об'єднання за своєю сутністю не здатні бути виразниками інтересів суспільства та задовольняти його потреби, тому вважали за необхідне долучати державний апарат до регулювання їхньої діяльності з метою усунення негативних наслідків (рис. 2).

Можливі напрями зменшення негативного впливу діяльності монополій, на думку дослідників, доцільно звести до чотирьох пунктів: забезпечення гласності в їхній діяльності, встановлення державою меж монопольного впливу, сприяння створенню монопольних контрорганізацій, розвиток конкуренції з боку державних підприємств.

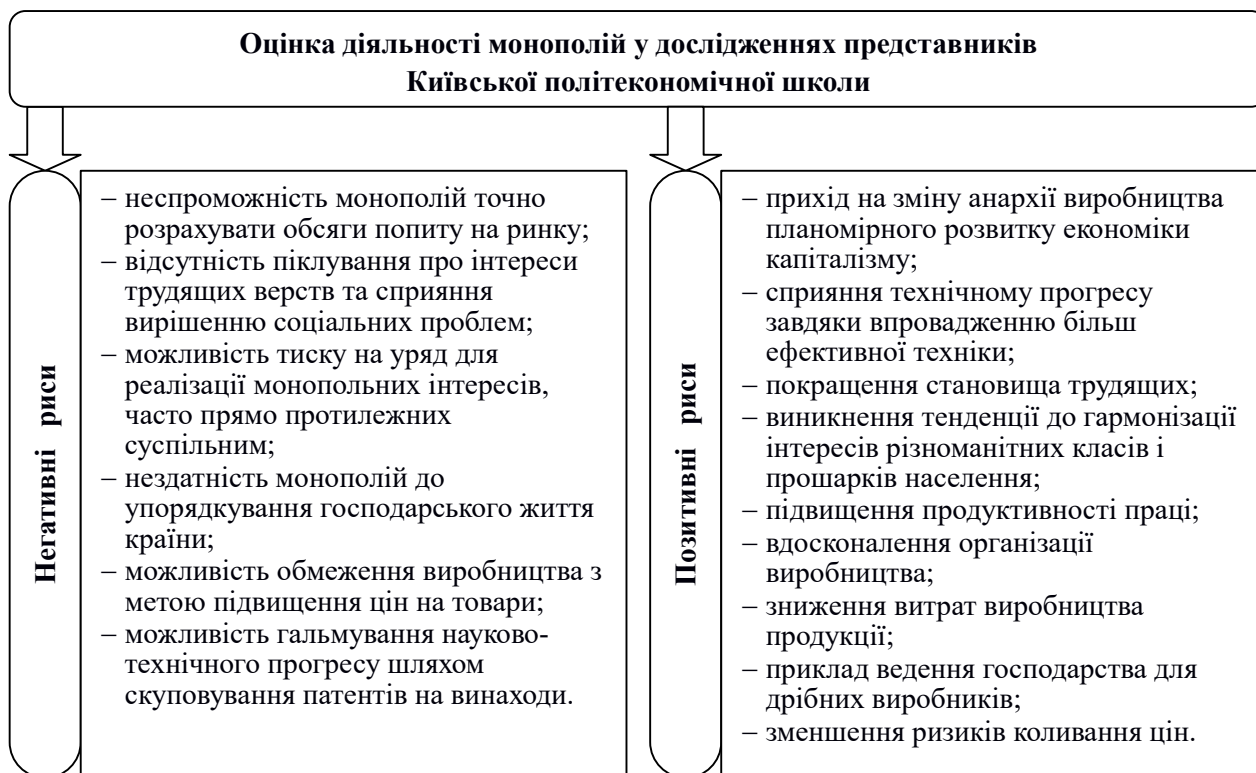

Рис. 2. Оцінка діяльності монополій у дослідженнях представників
Київської політекономічної школи*

*Джерело: розроблено автором.

Визначено, що економічна політика протекціонізму, яка проводилась на етапі розвитку ринкових відносин, сприяла індустріалізації господарства. Цей загалом позитивний процес мав суперечливі наслідки для внутрішнього ринку. Київські вчені у даному питанні притримувалися позиції, згідно з якою митна політика повинна носити характер охоронної до певної міри, даючи окремим галузям розвиватись, і, врешті, поступово зводиться нанівець. Зокрема, Д. Піхно, вважав, що зупиняючись на виборі протекціоністської митної політики, остання обов'язково має бути найбільш надійним та найбільш економним варіантом, адже вона зумовлює тимчасові втрати промисловості. На практиці така політика, за словами вченого, має відповідати трьом головним принципам: сповідувати охоронні, а не фіскальні цілі; бути виправданою низьким рівнем розвитку господарства країни та нерозвиненістю підприємницького хисту народу; бути спроможною влучно визначити галузі, які потребують охорони та захисту від непосильної іноземної конкуренції. Загалом дослідники відмічали, що митна політика повинна бути складовою єдиної господарської політики держави і відповідати її завданням, а пріоритети внутрішньої політики мають визначати особливості зовнішньої, а не навпаки.

В дисертації обґрунтовано висновок про те, що київські вчені були противниками створення «теплих» умов для окремих галузей промисловості, які позбавлятимуть підприємців стимулів до конкуренції, тому виступали проти тривалої охоронної митної політики. Вони обстоювали

необхідність врахування специфіки соціально-економічного розвитку кожної країни та її розгляду в процесі історичної еволюції, були прихильниками поєднання ринкового господарства та активного втручання держави в економіку, що дає підстави для висновку про близькість їхніх методологічних позицій та засадничих принципів німецької історичної школи.

Автором визначено, що в доробку київських вчених важливе місце посідали проблеми розвитку інфраструктури ринкового господарства, зокрема залізниць як найбільш прогресивного виду транспорту того періоду. Представники Київської політекономічної школи розкрили значущість залізниць, виокремивши переваги залізничного виду транспорту над іншими, як то: швидкість, безпека, дешевизна, якість, зручність та регулярність, і обґрунтувавши їхню важливу економічну роль. Поряд з економічним значенням залізниць, ними було розкрито вплив процесів розвитку шляхів сполучення на політичну, соціальну та духовно-культурну складову життя суспільства.

Наголошуючи на монопольному характері залізниць, київські економісти дійшли висновку про те, що, з одного боку, реальну конкуренцію залізниці може скласти лише водний транспорт, а з іншого, водні та залізничні шляхи частіше доповнюють одне одного, ніж конкурують. Тому пропонували підходити до розвитку шляхів сполучення системно, не концентруючись лише на одному їхньому виді.

Представники Київської політекономічної школи здійснили як глибокий теоретичний аналіз різноманітних аспектів діяльності залізничного транспорту, так і сприяли практичній реалізації своїх поглядів, що проявилось у впливі на державну політику, зокрема у підготовці Д. Піхном низки заходів щодо викупу приватних залізниць у скарбницю. Вчені також вважали, що, виходячи із сутності залізничного транспорту, найкращою формою його організації (як системи підприємств) необхідно визнати зосередження управління залізницями у руках держави, яка не повинна керуватися будь-якими комерційними міркуваннями, зокрема у питанні встановлення залізничних тарифів. Адже, на думку вчених, лише держава могла забезпечити реалізацію не тільки більш вигідних в торговому сенсі проектів залізничних мереж (пріоритетних для комерційних інтересів), а й інших – менш вигідних, проте соціально значущих.

В дисертації доведено, що Київська політекономічна школа розвивалася у руслі тогочасних течій та напрямів економічної думки, вбираючи всю їхню багатогранність та різноманіття. Вона стала потужним центром формування наукових ідей, що лягли в основу сучасних економічних досліджень, а окремі її представники отримали світове визнання. Ідеї інституціонального аналізу, глибока соціальна спрямованість досліджень, залучення до економічної методології психологічних моментів, – все це на рубежі XIX–XX ст. наблизило вітчизняну економічну думку до світового рівня. Значущість теоретичних розробок представників Київської політекономічної школи зберігається і нині, як у площині теоретико-методологічних засад

економічного аналізу, так і з позицій вивчення історичного досвіду ринкового реформування господарської системи.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення актуального наукового завдання, що полягає у глибокому системному вивченні еволюції теоретико-методологічних засад Київської політекономічної школи, яка є важливим етапом у розвитку української економічної думки другої половини XIX – початку XX ст., базуючись на досягненнях сучасної економічної науки та сучасного наукового інструментарію. Основні результати проведеного дослідження дають можливість сформулювати наступні висновки.

1. Дослідження розвитку методології Київської політекономічної школи, здійсненого на основі застосування цивілізаційної парадигми суспільствознавства, проблемного підходу, принципів релятивізму та абсолютизму, дало змогу: позиціонувати Київську політекономічну школу як цілісне утворення, що відповідає ознакам притаманним поняттю «наукова школа»: наявність лідера та двох поколінь його учнів і послідовників, географічний принцип виникнення, спільність вихідних теоретико-методологічних засад дослідження, висока кваліфікація, науковий авторитет та значущість отриманих результатів; аргументувати визначення даної спільноти економістів саме як Київської політекономічної школи, акцентуючи увагу на значній зацікавленості вчених розробками наукових проблем політичної економії; обґрунтувати внесок Київської політекономічної школи у тогочасні розробки (зокрема, стосовно теорії цінності, проблем державного регулювання економіки, розвитку залізничного транспорту тощо) та його значення для сучасної української та світової економічної думки.

2. Аргументовано, що формування наукових поглядів представників Київської політекономічної школи відбувалося під впливом передової економічної думки Заходу. На підґрунті критичного аналізу її здобутків, зокрема німецької історичної школи та маржиналізму, представники Київської політекономічної школи доповнювали останні власними ідеями та концепціями, вважаючи за необхідне враховувати історичні та соціальні аспекти розвитку господарства, традиції та ментальні особливості суспільства. Їхні наукові ідеї характеризувалися відходом від трудової теорії цінності, залученням до аналізу психологічних мотивів діяльності людини та орієнтацією на розробку примирювальної теорії цінності.

3. Київська політекономічна школа відіграла важливу роль у формуванні соціального напрямку в українській економічній думці. Наукові ідеї її представників базувалися на переконанні, що негативні прояви ринкової економіки можна пом'якшити шляхом державної соціальної політики. Загострення соціальних суперечностей в процесі становлення ринкового господарства обумовило необхідність прийняття фабричного законодавства. Безпосередня участь засновника школи М. Бунге у його

розробці та впровадженні, залучення до цього процесу провідних вітчизняних вчених, дослідження позитивних та негативних рис існуючого законодавства представниками школи відображають соціальну спрямованість їхніх досліджень. Про це свідчить і наголос, зроблений київськими вченими на соціальній ролі податків та на необхідності узгодження залізничних тарифів із суспільним та державним інтересом.

4. Співзвучність з ідеями провідних західних наукових шкіл, у працях київських вчених, полягала у синтезі економічного лібералізму та державних регулюючих дій крізь призму національних інтересів, традицій та звичаїв. Дані підходи лягли в основу дослідження представниками Київської політекономічної школи ринкової економічної системи і були реалізовані в ідеях підтримки національної промисловості шляхом застосування інструментів митної політики, яка мала носити охоронний характер, не створюючи при цьому тепличних умов для національних галузей промисловості та окремих підприємств; законодавчого регулювання діяльності монополій шляхом максимально можливого усунення негативних проявів їхньої діяльності; реалізації раціонального принципу оподаткування, що полягав у розширенні бази оподаткування за рахунок дворянського прошарку (який до цього не оподатковувався) як інструмента полегшення податкового тягара, який майже повністю лежав на плечах нижчих верств суспільства.

5. Виявлено, що, обґрунтовуючи роль інфраструктури у становленні ринкового господарства, представники Київської політекономічної школи важливого значення надавали залізницям як провідному виду тогочасних шляхів сполучення (що підтверджується статистичними даними стосовно обсягів перевезень за видами транспорту), котрий впливає на всі складові господарської системи, наголосивши при цьому на необхідності системної розбудови всієї мережі шляхів сполучення, незалежно від їхнього виду (гужові, залізничні, водні) та ступеня значимості (під'їзні шляхи та шляхи загальнодержавного значення) з метою ефективного розвитку внутрішнього ринку.

6. Критичний перегляд вихідних положень класичної політичної економії та марксизму обумовив інтенсивний процес зміни усієї системи розвитку української економічної думки досліджуваного періоду. Формування соціальних основ економічного дослідження, залучення до економічної методології психологічних моментів та зародження інституціональних основ економічного аналізу наблизило вітчизняну економічну думку до світового рівня ще на рубежі XIX – XX ст. Київська політекономічна школа знаходилася в авангарді економічних досліджень вказаного періоду, маючи вагомі наукові результати, доказом чого були праці М. Бунге, Є. Слуцького, О. Білімовича, що справили потужний вплив не лише на українську, але й на світову економічну науку.

7. Встановлено, що для ефективного функціонування сучасної господарської системи, загально визнаною є необхідність розвитку та удосконалення як ринкових механізмів, так і методів державного

регулювання. У цьому контексті обґрунтовано важливе значення звернення до національного досвіду ринкових реформ, зокрема до актуальних надбань Київської політекономічної школи. При цьому, до реалізації національного досвіду, як більш ефективного у справі ринкової трансформації господарства, ніж некритично запозичені західні економічні моделі, відповідно до актуального і нині висновку її представників, варто ставитися обережно, обов'язково враховуючи сучасний стан та специфіку розвитку господарства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях України:

1. Курбет О.П. Ідеї державного регулювання економіки у науково-практичному доробку М.Х. Бунге / О.П. Курбет // Економіка та підприємництво : зб. наук. пр. молодих учених та аспірантів. – 2012. – Вип. 29. – С. 45–53 (0,5 д.а.).

2. Курбет О.П. Київська політекономічна школа: джерела та становлення методологічних засад / О.П. Курбет // Історія народного господарства та економічної думки України : зб. наук. праць. – К., 2013. – Вип. 46. – С. 62–74 (0,5 д.а.).

3. Курбет О.П. Роль Київської політекономічної школи в становленні методологічного інструментарію сучасної економічної теорії / О.П. Курбет // Формування ринкової економіки : зб. наук. праць. – К. : КНЕУ. – 2014. – Вип. 31. – С. 353–355 (0,2 д.а.).

4. Курбет О.П. Представники Київської політекономічної школи про створення інституційних умов становлення та розвитку промислового підприємництва / О.П. Курбет // Історія народного господарства та економічної думки України : зб. наук. праць. – К. : ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України», 2016. – Вип. 49. – С. 275–288 (0,6 д.а.).

У наукових фахових виданнях України, які зареєстровані у міжнародних наукометричних базах:

5. Курбет О.П. Теорія цінності в працях представників Київської політекономічної школи / О.П. Курбет // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України (РІНЦ, Академія Google, ResearchBib). – 2015. – № 3–4. – С. 70–75 (0,5 д.а.).

6. Курбет О.П. Київська політекономічна школа про місце залізничного транспорту в господарському житті країни / О.П. Курбет // Глобальні та національні проблеми економіки (Index Copernicus). – 2016. – Випуск № 13. – С. 22–27. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/7.pdf> (0,7 д.а.).

В інших виданнях:

7. Курбет О.П. Відображення ідей Київської політекономічної школи в інтегрованому курсі «Історія економіки та економічної думки» / О.П. Курбет // Історико-економічні науки: Проблеми розвитку та викладання: матеріали Круглого столу 06.11.2014 р; до 90-ї річниці від дня народження проф. Л.Я. Корнійчук. – К.: КНЕУ, 2015. – С. 49–52 (0,2 д.а.).

8. Курбет О.П. Застосування системного підходу при дослідженні методологічних засад Київської політекономічної школи / О.П. Курбет // Економічна теорія: еволюція парадигми та революційні гіпотези: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 – 28 березня 2015). – К.: ДЕДУТ, 2015. – С. 79–80 (0,1 д.а.).

9. Курбет О.П. Зародження українського інституціоналізму (друга половина XIX – початок XX ст.) / О.П. Курбет // Модернізація та суспільний розвиток національної економіки: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18–10 вересня 2015 р.) / ГО «Центр економічних досліджень та розвитку». – О. : ЦЕДР, 2015. – С. 6–8 (0,1 д.а.).

10. Курбет О.П. Проблеми розвитку залізничного транспорту у науковому доробку Г. М. Цехановецького / О.П. Курбет // Сучасні наукові дослідження та розробки: теоретична цінність та практичні результати – 2016: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Братислава, 15–18 березня 2016 року). – К.: Вид-во ТОВ «НВП ІНТЕРСЕРВІС», 2016. – С. 163–164 (0,1 д.а.).

11. Курбет О.П. Київська політекономічна школа та світова економічна думка / О.П. Курбет // Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку : зб. матеріалів Всеукр. круглого столу ; 10 листоп. 2016 р. – К. : КНЕУ, 2016. – С. 185–188 (0,2 д.а.).

12. Курбет О.П. Київська політекономічна школа про чинники розвитку підприємництва / О.П. Курбет // Підприємництво як рушійна сила суспільного прогресу : матеріали круглого столу (Київ, 1 грудня 2016 р.) / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України» – Електрон. дані. – К., 2016. – Режим доступу : <http://ief.org.ua/docs/scc/1.pdf> – С. 46–48 (0,2 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Курбет О.П. Формування та еволюція теоретико-методологічних засад Київської політекономічної школи (друга половина XIX – початок XX ст.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01. – Економічна теорія та історія економічної думки. ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київ, 2017.

В дисертаційній роботі розкрито феномен зародження та розвитку Київської політекономічної школи як спільноти вчених-економістів, об'єднаних спільними світоглядними, культурними та моральними позиціями. Визначено основні риси даної школи як наукової. Проаналізовано еволюцію наукових поглядів київських вчених-економістів на одну з ключових проблем політичної економії – теорію цінності, в розробках якої вони впритул наблизилися до її трактування неокласичною економічною теорією. Розкрито погляди вчених на практику державного регулювання як чинника розвитку господарства на ринкових засадах, зокрема стосовно

митної та податкової політики уряду, питання розвитку інфраструктури та залізниць як одного із найбільш прогресивних шляхів сполучення досліджуваного періоду, антитрестівського та фабричного законодавства тощо.

Розкрито внесок представників Київської політекономічної школи в економічну науку та практику другої половини XIX – початку XX ст., зокрема стосовно її впливу на формування соціального напрямку та зародження інституціональних підходів економічного дослідження в українській економічній думці. Встановлено, що Київська політекономічна школа стала потужним центром формування наукових ідей, що лягли в основу сучасних економічних досліджень.

Ключові слова: історія української економічної думки, Київська політекономічна школа, методологія економічного дослідження, теорія цінності, державне регулювання економіки, фабричне законодавство, митна політика, залізниця, друга половина XIX – початок XX ст.

АННОТАЦІЯ

Курбет А.П. Формирование и эволюция теоретико-методологических основ Киевской политэкономической школы (вторая половина XIX – начало XX в.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.01. – Экономическая теория и история экономической мысли. – ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана», Киев, 2017.

Диссертация посвящена становлению и эволюции методологии Киевской политэкономической школы в контексте основных школ и направлений экономической мысли второй половины XIX – начала XX в.

На основе использования методологических принципов цивилизационной парадигмы, системного и проблемного подходов, абсолютизма и релятивизма раскрыт феномен Киевской политэкономической школы как сообщества ученых-экономистов, объединенных общими мировоззренческими, культурными и нравственными позициями. Определены основные черты данной школы как школы научной. Проанализирована эволюция методологических подходов киевских ученых-экономистов на одну из ключевых проблем политической экономии – теорию ценности, в разработках которой они вплотную приблизились к ее трактовке неоклассической экономической теорией.

Раскрыт вклад представителей Киевской политэкономической школы в экономическую науку и практику второй половины XIX – начала XX в. Определена социальная направленность их исследований, которая проявилась в анализе существующего фабричного законодательства и разработке предложений по его совершенствованию, акценте на социальной роли налогообложения и необходимости согласования железнодорожных тарифов с общественным и государственным интересом. Определено влияние

Киевской политэкономической школы на формирование социального направления и зарождение институциональных подходов в экономических исследованиях в украинской экономической мысли.

Особое внимание уделено анализу эволюции взглядов отечественных ученых на практику государственного регулирования как фактора развития рыночного хозяйства в сферах:

- таможенной политики правительства, которая, с целью содействия развитию национальной промышленности, осуществлялась на основе протекционизма, который постепенно должен был уступать место предпринимательской инициативе, чтобы не создавать тепличных условий для развития национальной промышленности;

- антитрестовского законодательства, которое должно бороться не с монополиями как явлением, а лишь с негативными проявлениями их деятельности;

- налоговой политики, которая кроме фискальных целей должна следовать рациональным и социальным принципам налогообложения, расширяя базу налогообложения;

- регулирования развития железных дорог, как одного из важнейших элементов рыночной инфраструктуры, с целью соединения коммерческого принципа деятельности и реализации ее общественного значения путем рационального распределения железнодорожной сети по всей стране.

Сделан вывод, что формирование киевскими учеными социальных основ экономического исследования и использование в экономической методологии психологических моментов свидетельствовало о том, что украинская экономическая мысль развивалась в русле мировой экономической теории и разработок основных научных школ. Определено, что Киевская политэкономическая школа стала мощным центром формирования научных идей, которые легли в основу современных экономических исследований.

Ключевые слова: история украинской экономической мысли, Киевская политэкономическая школа, методология экономического исследования, теория ценности, государственное регулирование экономики, фабричное законодательство, таможенная политика, железные дороги, вторая половина XIX – начало XX в.

ANNOTATION

Kurbet O.P. Formation and evolution of theoretical and methodological foundations of Kiev School of Political Economy (second half of XIX — beginning of XX century). – Manuscript.

The thesis is obtain the degree of candidate of economic science, specialty 08.00.01. – Economic Theory and History of Economic Thought. – SHEE «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman», Kyiv, 2017.

The thesis reveals the phenomenon of emergence and development of Kyiv School of political economy as a community of economists with common philosophical, cultural and moral positions. The main features of this school as a scientific one are determined in the thesis. The author examined evolution of the scientific views of Kiev economists on one of the key problems of political economy – the theory of value, in development of which they were close to its interpretation as a neoclassical economic theory. The author revealed the views of scientists on the state regulation as a factor of economic development based on market principles, particularly regarding custom and tax policies of the government, issues of the development of infrastructure and railways as one of the most advanced lines of communication of the studied period, antitrust and factory legislation and so on.

The contribution of the representatives of Kyiv School of political economy in economic science and practice second half of XIX – beginning of XX century, particularly regarding its influence on the formation of a social trend and the emergence of institutional approaches of economic research in Ukrainian economic thought was revealed. It was found out that the Kyiv School of political economy has become a powerful center of the formation of scientific ideas that formed the basis of modern economic research.

Key words: history of the Ukrainian economic thought, Kyiv School of political economy, economic research methodology, theory of value, state regulation of economy, factory legislation, customs policy, railways, the second half of XIX – early XX century.